

Thornton, S. (2015). *Wat is een kunstenaar?* Amsterdam:
Meulenhoff Boekerij

Julia Peters*¹

De vraag ‘Wat is een kunstenaar?’ is vanuit sociologisch perspectief onmogelijk eenduidig te beantwoorden. Het beste antwoord dat de socioloog kan suggereren, blijft: een sociaal construct. Dat maakt die vraag des te interessanter als uitgangspunt voor Sarah Thorntons meest recente exploratie van de kunstwereld.

Thornton (°1965) studeerde kunstgeschiedenis en sociologie en brak door in de academische wereld met haar als boek verschenen doctoraat *Club Cultures* (1995), een studie van hiërarchieën met betrekking tot authenticiteit en ‘coolness’ in de Britse *dance*-scene, waarna de term ‘subcultureel kapitaal’ verplicht onderdeel werd van het vocabulaire van cultuursociologen. Haar tweede boek, de bestseller *Seven Days in the Art World* (2008), is een op insiderinterviews en etnografische beschrijvingen gebaseerde studie van de westerse kunstwereld, die destijds ondanks de beurscrash hoogtij vierde.

Wat is een kunstenaar? (2015) is een chronologisch vervolg op *Seven Days in the Art World*. Maar terwijl dat laatste boek verslag uitbracht van verschillende instituties binnen de kunstwereld, zoals veilinghuizen, kunstacademies en prijzen, richt Thornton zich hier uitsluitend op individuele beeldende kunstenaars (en een enkele curator). Tussen 2009 en 2013 interviewde ze honderddertig kunstenaars in veertien landen, verdeeld over vijf continenten.

Thornton opent met een citaat van Marcel Duchamp dat haar sociaal-constructivistische invalshoek onderstreept: “Ik geloof niet in kunst. Ik geloof in de kunstenaar”. Vooral Duchamps vaak geciteerde ‘*Fountain*’ (1917), een omgekeerd *ready-made* urinoir, markeert een tijd waarna het niet zozeer meer uitmaakt *wat* de kunstenaar produceert, als wel in hoeverre men overtuigd is van de *performance* van de kunstenaar in de goffmaniaanse (1956) zin van het woord. Een kernbezigheid van artiesten is volgens Thornton dan ook het constant overtuigen van zowel anderen (bv. publiek, critici, curatoren) als zichzelf met betrekking tot hun authenticiteit. ‘Wat is een kunstenaar?’ is zodoende niet een vraag die Thornton ‘van bovenaf’ tracht te beantwoorden, maar waaraan zij de kunstenaars zelf betekenis laat verlenen. Zij wil het idee ‘kunstenaar’ demystificeren; de kunstenaar ontpopt zich niet als uniek genie maar bevindt zich in

* j.peters@ugent.be

¹ Vakgroep Sociologie, Universiteit Gent

een conventioneel economisch en vooral symbolisch waardensysteem. Het romantische beeld van de armzalige *'l'art pour l'art'*-kunstenaar strookt niet met Thorntons bevindingen; er is eerder sprake van artistieke professionals, *i.e.* artiesten die zich bewust zijn van en inspelen op de markt waarin zij zich bevinden. Tegelijk blijft ook bij 'superster'-kunstenaars, zoals Jeff Koons, een onwil bestaan om zich te identificeren met 'de markt'. De combinatie van een afkeer van financiële en respect voor symbolische erkenning met de circulatie van miljarden dollars in de kunstmarkt vormt de vonk van Thorntons belangstelling. Dit betekent wel dat *Wat is een kunstenaar?* voornamelijk een studie is van artiesten die vallen onder wat Howard Becker (1982) "*integrated professionals*" noemt; de '1 procent' die stevig zijn ingebed in een professioneel netwerk en al naam hebben gemaakt. De 'worstelende' kunstenaar - een categorie waartoe het gros van de kunstenaars behoort - komt hier nauwelijks aan bod.

Wat is een kunstenaar? is, met zijn focus op betekenisgeving door kunstenaars, zowel een aanvulling op bestaand, hoofdzakelijk op de consumptiezijde gericht sociologisch onderzoek naar legitimeringsprocessen, als een nodige kritiek op de kunsthistorische literatuur die de kunstenaar doorgaans opvat als een exceptioneel individu.

Thornton was al geruime tijd diep in de kunstwereld ondergedompeld; niet alleen door haar academische inspanningen maar ook door haar werk als correspondent voor het kunsttijdschrift *Artforum* en de sectie hedendaagse kunst van *The Economist*. De toegang die zij hierdoor heeft verworven tot de meest gezochte *backstage*-taferelen is indrukwekkend, zoals de kunstenaarsopening van de Biënnale van Venetië, de schildersschuur van Damien Hirst op het Britse platteland, of Ai Weiwei's keukentafel in Beijing, waar zij zelfs nog welkom was om een gesprek te hebben met Weiwei's echtgenote Lu Qing ten tijde van diens opsluiting. Met literaire flair en een scherp ethnografisch oog worden de ateliers, kunstwerken, maar ook eetgewoontes en karaktertrekjes van de kunstenaars beschreven. Iedere scène ademt Thorntons intieme relatie met de insiders van de kunstwereld. Dat doet de lezer wellicht twijfelen aan de mate van objectiviteit, maar Thornton legt daar vanuit haar antropologische invalshoek ook geen claim op.

Wat is een kunstenaar? is opgedeeld in drie 'akten', namelijk politiek, verwantschap en vakmanschap, die elk weer zijn opgedeeld in aan specifieke kunstenaars gewijde scènes. De keuze voor deze thema's volgt uit Thorntons bevinding dat zij de "ideologische grens afbakenen die kunstenaars onderscheidt van niet-kunstenaars, of 'echte kunstenaars' van minder overtuigende" (p. 13).

In 'Akte I: Politiek' worden de maatschappelijk geëngageerde Ai Weiwei en de Gucci-dragende Jeff Koons tegenover elkaar gesteld. Koons legt zich in zijn artistieke werk expliciet toe op het onderwerp 'banaliteit' en mijdt het thema politiek zoveel mogelijk. Tijdens interviews strooit hij met ingestudeerde stellingen. Thornton interviewt hem onder andere tijdens een paneldiscussie op Abu Dhabi Art, waarvan de geldschietster, de kroonprins van Abu Dhabi, net strijdkrachten heeft gestuurd om de 'Arabische Lente'-demonstraties te smoren. Weiwei ziet kunstenaarschap daarentegen als onlosmakelijk verbonden met het aanklaarten van maatschappelijke ongerechtigheid. De twee kunstenaars lijken zodoende te fungeren als ideaaltypen die aantonen dat artistieke identiteit zowel gebaseerd kan zijn op een 'inhoudsloos' ego-*imago*, als op een

betrokken, zelfrelativerende houding, hoewel Thornton hier geen concluderende uitspraken over doet. De terugkerende scènes van Koons en Weiwei worden afgewisseld met andere grote namen, zoals Gabriel Orozco, Eugenio Dittborn, Wangechi Mutu en Martha Rosler, die ieder verschillende tinten van politiek (dis)engagement illustreren.

Thornton heeft een brede opvatting van het thema van 'Akte II: Verwantschap', dat bijvoorbeeld zowel bloedverwantschap als artistiek zielsverwantschap omvat. De protagonisten hier zijn het echtpaar Laurie Simmons en Carroll Dunham, van wie de individuele carrières van gelijke statuur maar niet geheel zonder competitie zijn, met uitstapjes naar hun artistieke dochters Lena en Grace Dunham. Zij worden als 'cluster' afgezet tegen het jongensachtige bondgenootschap van de 'duchampiaanse' vrijgezel Maurizio Cattelan met de curatoren Francesco Bonami en Massimiliano Gioni. Wat de lezer uit deze vergelijking moet halen, is niet meteen duidelijk.

In de laatste akte, 'Vakmanschap', wordt Damien Hirst, een massaproducerende, onder kunstenaars beruchte artiest - met name door het feit dat hij te koop loopt met de grote bedragen waarvoor zijn werken over de toonbank gaan - afgezet tegen de kritische *performance*-kunstenaar Andrea Fraser, die juist weinig, intellectueel en vaak onverkoopbaar werk maakt. Hirst besluit een rigoureuze *switch* te maken van installatiekunst naar schilderkunst - Thornton heeft bij het bezoeken van zijn opzettelijk armoedige schildersschuur zo haar vraagtekens bij de mogelijkheid om een dergelijk ambacht op Hirsts leeftijd nog onder de knie te krijgen. Niet lang daarna exposeert Hirst met 1400 stippenschilderijen gelijktijdig in elf verschillende galerijen. De werken zijn stuk voor stuk vervaardigd door zijn leger van assistenten. Doordat Thornton hierna een portret schetst van de Japanse *outsider artist* Yayoi Kusama, die vanuit een haast onbedwingbare innerlijke drijfveer complete universa van uit de losse pols gevormde stippen maakt, illustreert zij het verschil tussen ambacht in de vorm van een kunstmarktgerichte *feel for the game*, en technische artistieke vaardigheid die uit een behoefte aan expressie is ontsproten. Onder 'vakmanschap' wordt zodoende niet slechts artistieke techniek verstaan maar ook "de manier waarop het spel in zijn geheel wordt gespeeld" (p. 14).

En daarmee is het boek plots uit: na de laatste akte volgt opmerkelijk genoeg geen concluderend hoofdstuk. De inleiding is daarmee het enige waarnaar teruggerepen kan worden voor een analytisch metaperspectief. Hoewel het boek een plezier is om te lezen, omdat het volgepakt is met interessante en geestige inzichten en bovendien sterk is geschreven, werkt het maar moeizaam als referentiemateriaal voor academisch onderzoek. Wie van mening is dat de sociale wetenschappen niet dienen om de werkelijkheid weer te geven in al haar complexiteit, maar juist - met behoud van nodige nuance - te simplificeren zodat zij behapbaar wordt, zal dit boek ervaren als een 429 pagina's tellende *thick description* die schreeuwt om codering, of als een verzameling casussen zonder theoretische inbedding. Thornton lijkt de bedoeling gehad te hebben om de lezer niet te beleren maar haar zelf socioloog te laten zijn. Toch is dat opmerkelijk, aangezien zij zich bij aanvang voorneemt de kunstenaars 'relationeel' te behandelen, een techniek die normaliter tot doel heeft contrasten en overeenkomsten aan te tonen en daarmee meer algemene patronen en regelmatigheden op het spoor

te komen. Want hoewel de sociale werkelijkheid oneindig complex is, ligt de kracht van een sterke ethnografische studie in het neerzetten van grote lijnen aan de hand van priegelige beschrijvingen.

De enige categorieën die het boek wel biedt, de thema's van de drie akten, worden zodanig los opgevat dat de casussen alle kanten op gaan. De akten sluiten elkaar hoe genaamd niet uit. Hoe zij functioneren als 'ideologische scheidslijnen', wordt daardoor niet overtuigend evident. De beschrijvingen van de scènes zijn bovendien zo uitvoerig dat de kunstenaars, in tegenstelling tot wat Thornton beoogde, *juist* vaak overkomen als singulier. Ook met een sociaal-constructivistische instelling blijft het antwoord op de vraag die als titel van het boek is gekozen, wat onbevredigend en verwarrend.

Wat is een kunstenaar? lijkt eigenlijk niet specifiek bedoeld voor een academisch publiek. Daar is Thornton na het aanzienlijke commerciële succes van haar werk als journalist wellicht wat van weggedreven. Maar hoewel het moeilijk voor te stellen is dat *Wat is een kunstenaar?* in een theoretisch kader terecht zal komen, is het een uitstekende tekst voor zowel kunstliefhebbers als onderzoekers om voeling met het kunstenaarsveld te krijgen. Een intiemer, scherpzinniger beeld van de grootste beeldende kunstenaars van deze tijd is niet voorhanden.

Bibliografie

- Becker, H. S. (1982). *Art Worlds*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre.
- Thornton, S. (1996). *Club Cultures: Music, Media, and Subcultural Capital*. Hanover: University Press of New England.
- Thornton, S. (2008). *Seven Days in the Art World*. New York: W.W. Norton.